

MEASURES FOR THE FURTHER DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND MASS SPORTS IN UZBEKISTAN (HISTORICAL ANALYSIS)

Firdavs Tukhtameshev

Doctoral Student, Karshi State University

Karshi Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: physical education, mass sports, healthy lifestyle, youth policy, sports infrastructure, state programs.

Received: 19.12.25

Accepted: 20.12.25

Published: 21.12.25

Abstract: This article analyzes the state policy of the Republic of Uzbekistan, the reforms being implemented, the expansion of sports infrastructure, public involvement in sports, and existing challenges in the development of physical education and mass sports. Based on scientific sources and regulatory documents, proposals are presented for improving the physical education system.

O'ZBEKISTONDA JISMONIY TARBIYA VA OMMAVIY SPORTNI YANADA RIVOJLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI (TARIXIY TAHLIL)

Firdavs To'xtameshev

Qarshi davlat universiteti doktoranti

Qarshi, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, ommaviy sport, sog'lom turmush tarzi, yoshlar siyosati, sport infratuzilmasi, davlat dasturlari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati, amalga oshirilayotgan islohotlar, sport infratuzilmasining kengayishi, aholining sportga jalb etilishi va mavjud muammolar tahlil qilingan. Shuningdek, sohaga oid ilmiy manbalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar asosida jismoniy tarbiya tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflar berilgan.

МЕРЫ ПО ДАЛЬНЕЙШЕМУ РАЗВИТИЮ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И МАССОВОГО СПОРТА В УЗБЕКИСТАНЕ (ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ)

Фирдавс Тухтамешев

Докторант

Каршинского государственного университета

Карши, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: физическое воспитание, массовый спорт, здоровый образ жизни, молодежная политика, спортивная инфраструктура, государственные программы.

Аннотация: В данной статье анализируются государственная политика Республики Узбекистан, проводимые реформы, расширение спортивной инфраструктуры, привлечение населения к занятиям спортом и существующие проблемы в сфере развития физической культуры и массового спорта. На основе научных источников и нормативно-правовых документов представлены предложения по совершенствованию системы физического воспитания.

Kirish. O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish davlatning ijtimoiy siyosatida ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaror topishi uzoq tarixiy jarayonlarning mantiqiy davomidir. Tarixiy manbalarda o'z aksini topganidek, xalqimizning turmush tarzida sog'lom avlodni tarbiyalash, chiniqtirish, jismoniy mashqlar orqali jasurlik va matonatni rivojlantirish qadimdan muhim ahamiyat kasb etgan. Ana shu tarixiy an'analari zamonaviy davrda davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, jismoniy tarbiya va sport sohasining yangi bosqichda rivojlanishiga asos bo'lmoqda.

Mustaqillik yillarida jismoniy tarbiya va sportning jamiyat hayotidagi o'rni keskin oshdi. Davlat tomonidan qabul qilingan qonun va qarorlar, ayniqsa, yosh avlodni ma'naviy va jismoniy barkamollikka yo'naltirishga qaratilgan islohotlar o'zining tarixiy ildizlariga ega bo'lib, bugungi kunda ularni yangi mazmunda davom ettirish imkonini berdi. Jismoniy tarbiya va sportning sog'lom turmush tarzini qaror toptirishdagi ahamiyati, tarix davomida shakllangan "sog'lom tana — sog'lom ruh" tamoyilining amaliy ifodasi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Asosiy qism. Yurtimizda aholining, ayniqsa yoshlarning, sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun yaratilayotgan infratuzilma ham tarixiy taraqqiyotning uzviy qismi sifatida qaraladi. O'tgan davrlarda jismoniy chiniqtirishning asosiy shakllari oila, mahalla va harbiy an'analarda shakllangan bo'lsa, bugungi kunda ular zamonaviy sport inshootlari, ta'lim muassasalari va klub tizimlari orqali davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda. Bu esa yoshlarning o'z kuchi, irodasi, salohiyatiga ishonchini mustahkamlash, mardlik, vatanparvarlik, sadoqat kabi fazilatlarini tarbiyalashga xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston aholisi yosh bo‘lgan davlat sifatida, tarixan o‘sib kelayotgan avlodning jismoniy va ma‘naviy kamoloti masalasiga alohida e‘tibor berib kelgan. Bugungi demografik tarkib ham bu jarayonning dolzarbligini tasdiqlaydi — aholining qariyb 40 foizi 18 yoshgacha bo‘lgan yoshlar hisoblanadi. Tarixiy jarayonlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, har qanday jamiyatning barqaror taraqqiyoti sog‘lom, kuchli va ma‘naviy yetuk avlodni shakllantirish bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning “Farzandlarimizning sog‘lom va barkamol avlod bo‘lib voyaga yetishi bizning kelgusi faoliyatimizda eng muhim masala bo‘lib qoladi. O‘zbekistonda yashayotgan har bir o‘g‘il-qiz davlatimiz va jamiyatimizning e‘tibori va amaliy g‘amxo‘rligidan chetda qolmaydi” degan fikrlari ham sport va jismoniy tarbiya sohasiga e‘tibor tarixiy zaruriyat ekanligini ko‘rsatadi.

Tarixiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, jismoniy tarbiya va sportning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni vaqt o‘tishi bilan izchil ravishda ortib borgan. Bugungi kunda keng ko‘lamli davlat siyosati sifatida shakllangan ushbu yo‘nalish asrlar davomida shakllangan jismoniy madaniyat an‘analari bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, yosh avlodni sog‘lom, barkamol va raqobatbardosh shaxslar sifatida voyaga yetkazishda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Aholining sog‘lig‘ini mustahkamlash, yoshlarni sportga keng jalb etish, raqobatbardosh sportchilar tayyorlash bo‘yicha qabul qilinayotgan qarorlar sohada jiddiy o‘zgarishlarga sabab bo‘lmoqda.

Jismoniy tarbiya — jamiyatning har bir a‘zosi uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy jarayon bo‘lib, insonning salomatligi, ruhiy barqarorligi, ish qobiliyati va ijtimoiy faolligini shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muntazam jismoniy mashqlar bilan shug‘ullanish kronik kasalliklar xavfini kamaytiradi, yoshlarda intizom, iroda va motivatsiyani kuchaytiradi [1; 4].

Ommaviy sport esa keng qatlamlarni qamrab olgan holda, sog‘lom turmush tarzini jamiyat me‘yoriga aylantirishga xizmat qiladi. Aholining sportga qiziqishi oshishi natijasida sog‘lom avlodni tarbiyalash jarayoni ham sifat jihatidan yaxshilanadi.

O‘zbekiston Respublikasida sohani rivojlantirish bo‘yicha qator dasturiy hujjatlar qabul qilingan. Jumladan:

- PF–5924-son Farmon – “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada takomillashtirish to‘g‘risida” (2020-y.).
- PQ–3031-son qaror – “Bolalar sportini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
- “Sog‘lom turmush tarzini keng targ‘ib qilish dasturi” (2021–2025-yillar).

Mazkur hujjatlar sport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, aholi o'rtasida sportni ommalashtirish va professional sportchilarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni mamlakat taraqqiyotining yangi bosqichida jismoniy tarbiya va sport sohasini tubdan modernizatsiya qilishning muhim tarixiy asosiga aylandi. Tarixiy tahlil shuni ko'rsatadiki, mazkur davr islohotlari avvalgi yillarda shakllangan sport siyosati tajribalarini zamonaviy boshqaruv tamoyillari bilan uyg'unlashtirdi hamda sohaning kompleks rivojlanishi uchun mustahkam huquqiy zamin yaratdi.

Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalar mamlakat aholisi, xususan, yoshlarning jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun qulay sharoitlar yaratish jarayonida muhim burilish yasadi. Yoshlarni sportga keng jalb etish, ularning irodasi, jismoniy imkoniyatlariga ishonchini mustahkamlash, mardlik, vatanparvarlik va ona yurtda sadoqat tuyg'ularini rivojlantirish bo'yicha ko'rilgan chora-tadbirlar tarixiy jarayonning mantiqiy va izchil davomi sifatida namoyon bo'ldi. Ayniqsa, sport musobaqalari orqali yosh avlodning ijtimoiy faolligini oshirish, salohiyatli sportchilarni aniqlash va qo'llab-quvvatlash tizimini shakllantirish borasidagi ishlar avvalgi davrlardagi tajriba va an'analar bilan uzviy bog'liqdir.

2017–2023-yillar davomida qator muhim huquqiy-hujjatlar qabul qilinishi jismoniy tarbiya va ommaviy sport rivojining yangi tarixiy bosqichini boshlab berdi. Jumladan:

- 2017-yil 3-iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident qarori,
- 2018-yil 5-martdagi "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident farmoni,
- Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 29-yanvardagi "O'zbekistonda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va aholini jismoniy va ommaviy sportga jalb etish to'g'risida"gi qarori,
- 2019-yil 13-fevraldagi "2019–2023-yillar davrida O'zbekistonda jismoniy va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori bu yo'nalishdagi tarixiy islohotlarning izchilligini ko'rsatadi. Mazkur hujjatlar jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida mustahkamladi, infratuzilmalarni yangilash, aholining sportga bo'lgan qiziqishini oshirish, iqtidorli sportchilarni tanlab olish va qo'llab-quvvatlash kabi jarayonlarni tizimli asosga o'tkazdi.

Tarixiy tahlilga ko'ra, 2017–2023-yillar davri jismoniy tarbiya va sportning strategik ahamiyat kasb etishi, sohada institutsional o'zgarishlarning jadallashuvi, sportning ijtimoiy hayotdagi o'rni yuksalishi bilan ajralib turadi. Bu davr O'zbekistonda sport sohasini

modernizatsiya qilishning yangi bosqichi sifatida tarixga kirdi va sohaning keyingi rivoji uchun mustahkam poydevor yaratdi.

So‘nggi yillarda mamlakat bo‘yicha yangi sport majmualari, suzish havzalari, ko‘p funksiyali stadionlar, mahallalarda mini-maydonchalar qurilmoqda.

2021–2024 yillar davomida “Mahallada sport” dasturi asosida yuzlab yangi maydonchalar foydalanishga topshirildi. Bundan tashqari, “Velomarafon”, “Yoshlar oyligi”, “Olimpiya kuni” kabi respublika miqyosidagi ommaviy musobaqalar keng ommani jismoniy faollikka undamoqda.

Maktab, kollej va oliy ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya darslarini modernizatsiya qilish yo‘nalishida:

- o‘qituvchilarning malakasini oshirish,
- sport anjomlari bilan ta’minlash,
- qo‘shimcha sport to‘garaklarini ochish,
- darslarning zamonaviy metodlar asosida tashkil qilinishi

bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda [2; 5].

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirishda hali ham qator muammolar mavjud:

1. Qishloq hududlarda sport infratuzilmasi yetarlicha rivojlanmagan.
2. Aholining ayrim qatlamlari — ayollar, nogironligi bo‘lgan shaxslar, keksalar — sportga kam jalb etilgan.
3. Ba’zi ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarining sifati talab darajasida emas.
4. Xususiy sport klub va akademiyalar faoliyati hali keng ommalashmagan.

Sohani yanada rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

- Sport infratuzilmasini, ayniqsa qishloqlarda, kengaytirish.
- Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun maxsus sport dasturlarini ishlab chiqish.
- Jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini zamonaviy pedagogik texnologiyalarga o‘qitish.
- Xususiy sektorni sport sohasiga jalb etish uchun soliq imtiyozlari berish.
- Mahallalarda “Har bir oila — sport bilan” dasturini kengaytirish.

O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar muhim ijobiy natijalar bermoqda. Aholining jismoniy faolligi oshib bormoqda, sport infratuzilmasi modernizatsiya qilinmoqda, ta’lim muassasalarida sportga bo‘lgan qiziqish kuchaymoqda. Ammo mavjud muammolarni bartaraf etish, zamonaviy sport tizimini yaratish va barcha qatlamlar uchun sport bilan shug‘ullanish imkoniyatlarini kengaytirish kelajakdagi asosiy vazifalardan biridir.

Xulosa. Yosh avlodni sog‘lom va barkamol etib voyaga yetkazish bugungi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tarixiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, jismoniy tarbiya va sport qadimdan inson salomatligini mustahkamlash, jamiyatda irodalilik, matonat va ma‘naviy uyg‘unlikni shakllantirishning eng muhim omili bo‘lib kelgan. Bugungi kunda esa ushbu an‘ana ilmiy asoslangan davlat siyosati bilan uyg‘unlashib, yangi bosqichga ko‘tarilmoqda.

Sog‘lom avlodni tarbiyalashda jismoniy tarbiya va sportning o‘rni tobora ortib bormoqda. Bu yo‘nalishda moddiy-texnik bazaning jahon standartlari asosida mustahkamlanishi, malakali kadrlar salohiyatining oshirilishi, bolalar va oilalarda sportga mehr-muhabbatni kuchaytirish jismoniy tarbiya tizimining sifat jihatdan yangi darajaga ko‘tarilayotganidan dalolat beradi. Ayniqsa, me‘yoriy-huquqiy hujjatlar va davlat dasturlari asosida belgilangan chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi jismoniy tarbiya va ommaviy sportning jamiyat hayotidagi ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Olib borilayotgan islohotlar aholining barcha qatlamlari, xususan yoshlar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini qaror toptirishga, ularning salohiyatini yuzaga chiqarishiga, iqtidor va iste‘dodini ro‘yobga chiqarishiga keng sharoit yaratmoqda. Natijada, sportning ommaviylashuvi jamiyatning ijtimoiy faolligini oshirmoqda, xalqaro sport maydonlarida O‘zbekiston nufuzini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Bugungi kunda yurtimiz bayrog‘ini baland ko‘tarayotgan mashhur sportchilar safining kengayib borishi ham jismoniy tarbiya sohasidagi davlat siyosatining samaradorligini yaqqol tasdiqlaydi.

Umuman olganda, amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish, aholining sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan ehtiyojini kuchaytirish, yosh avlodni jismoniy va ma‘naviy barkamollikka yetaklash orqali mamlakatning barqaror rivojlanishiga xizmat qilayotganini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ibragimov I., Tursunov B. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: O‘zDJTSU nashriyoti, 2020.
2. Ro‘ziyev K. Sport psixologiyasi asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–5924-son Farmoni, “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada takomillashtirish to‘g‘risida”, 2020-y.
4. World Health Organization. Global Recommendations on Physical Activity for Health. – Geneva, 2018.
5. Назаров Ж. Ommaviy sport va sog‘lom turmush tarzi: nazariya va amaliyot. – Тошкент: Moliya-iqtisod, 2021.

6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish to‘g‘risida”gi qarorlari (2021–2024-yillar).
7. Karimov S. Jismoniy madaniyat va sport menejmenti. – Toshkent: Akademnashr, 2022.